

Българите в Северното Причерноморие

изследвания и материали
том шести

СЪСТОЯНИЕ И ФУНКЦИОНИРАНЕ НА БЪЛГАРСКИЯ ЕЗИК В МОЛДОВА

Надежка Кара

Провъзгласяването на независимостта на Молдова в края на август 1991 година създаде за българите в Молдова нова политическа ситуация. Това предопределя появата и на нови социално-икономически и социално-културни проблеми на българското население тук. Ако говорим за демографската ситуация в Молдова, като имаме предвид българите, според преброяването през 1989 г. в Молдова живеят 88 500 българи, от които над 40 хиляди са градски жители, а над 48 хиляди са селски¹.

Българското население е съсредоточено главно в южните райони на Молдова:

- Тараклийски район – около 20 хиляди жители;
- Чадър-Лунгски район – 16 хиляди;
- Комратски район – 5 хиляди;
- Леовски и Кахулски район, а също и в няколко други – останалата част от населението.

Общо се наброяват 47 български селища. В градовете живеят около 40% от цялото българско население. В Кишинев живеят 9 хиляди българи, в Бендер – 3 600, в Тираспол – 2 600. Изобщо на територията на бившия Буджак живеят повече от 200 000 българи.

Ясно е, че някои неща малко са се променили от 1989 г. От преброяването ние знаем колко са българите, които сами са определили своята народност, но не знаем кой език са посочили като майчин; в кой вид (диалектен, книжовен) и в каква степен го владеят, кога, къде и как го използват. Наблю-

денията, а и по-ранните специални проучвания показват, че почти изцяло селското население в Молдова и Украйна владее засега два езика – български (на битово равнище) и руски, а мнозина – особено в селата със смесено население – три и повече езика. Що се отнася до градското българско население, тук вече второ и трето поколение (деца и внуци на градските българи) не владеят родния си език и не общуват на него дори в семейна среда. Всички, които работят с градските деца българи, знаят това.

Духовното и интелектуалното развитие както на градското, така и на селското българско население се осъществява главно на руски език, в отделни случаи на украински или на молдовски (румънски). Последното сега става все по-често.

Духовният свят на българите от по-младото поколение, а дори и от средното (с градски произход) се формираше досега в рамките на руската култура. Руският език до 90-те години беше основно средство за приобщаване към световните културни ценности, за получаване на добро образование. Само чрез владеене на руски език човек имаше възможност да се реализира социално – да заеме една по-висока длъжност, да се издигне професионално и т. н. Сега тази мотивационна база за овладяването на руския език се промени съществено.

Известно е, че българите с по-високо образователно ниво, особено в хуманитарните сфери, по собствено желание се насочват към самостоятелно усвояване на българската духовна култура (литература, живопис, история, фолклорни форми, книжовния български език). Но това са отделни хора, макар и да не са малко.

Ситуацията в някои отношения се промени след 1989 г., когато се засили националното движение в българската диаспора. В Молдова още през 1986 г. се въведе факултативно преподаване на български език, а по-късно и като основен предмет в училищата.

От 1989 г. български език се въведе в някои предучилищни заведения. Същата година се откри българско отделение във Филологическия факултет на Кишиневския държавен педагогически университет “Йон Крянге”. В Молдовската академия на науките се създаде Отдел по българистика, който се занимава с проблемите на историята, културата и езика на българската диаспора в Молдова и Украйна.

В началото на 1989 г. радиото и телевизията на Молдова започнаха да излъчват предаване на български език “Буджакска вълна”. Излезе първият брой на българския вестник в Молдова “Родно слово”. Неговият основател и главен редактор е поет, пишец на български език – Нико Стоянов.

В Молдова започнаха да се издават книги на български език: произведения от български автори бесарабци – поети, прозаисти, научни монографии, учебна и методическа литература, речници. Това е още една сфера на функционирането на български език в Молдова. Всичко това е подкрепено от Закона за функционирането на езиците в Република Молдова и с президентски указ “За някои мерки за развитието на българската национална култура” от март 1992 г.

Следващият проблем е самото състояние на езика, който получи възможност за доста широка употреба. Каква е реалността?

За да отговорим на този въпрос, трябва да тръгнем от проученото. Известно е, че българските говори в Молдова и Украйна са проучвани в продължение на три години (от 1948 до 1950) чрез експедиции, оглавявани от съветския учен С. Я. Бернщейн, с участието на колегите му учени Е. Чешко, Е. Зеленина, В. Журавльов и др.²

От 1950 до 1962 г. се публикува поредица “Статии и материали по българска диалектология”. Тя се състои от десет книжки, в които са описани говорите на селата Криничное, Твардица, Ташбунар, Суворово, Кайраклия и други. Публикувани са речници на говорите от селата Твардица, Суворово и др. Това проучване, направено преди повече от 40 години, ни дава представа за диалектния състав на българския език в Молдова.

Естествено е, че това проучване днес не може да ни задоволи напълно. В продължение на изминалите 50 години говорите са се променили, както са се променили хората, условията на живот, самата реалност. Новите поколения българи са по-активни, по-образовани, въвеждат в бита си новите реалности. Мнозина от тях са запознати с книжовния български език (това не е рядкост, особено през последните години).

Изменени са условията на двуезицието за българина в Молдова. Все по-голямо влияние ще има румънският език, макар че българите основно се движат в рускоезичната среда.

Задачите, които сме длъжни да поставим днес и които са свързани с проучването на българските говори в Молдова, са няколко:

I. Първата задача е свързана с научното описание на българския език в Молдова от социолингвистична гледна точка, а по-точно:

- а) българският език в условията на билингвизъм и диглосия;
- б) типология на езиковите ситуации;
- в) езиковата политика (в смисъл на съзнателното и целенасоченото въздействие върху езика в рамките на определените обществени сили – например, от страна на интелигенцията);

г) социолингвистично проучване на говоримия български език при различни възрастови и социални групи (град, село и т. н.).

II. Другата задача на описанието е свързана с общоезиковедски задачи (диахронно проучване на говорите).

III. Третата задача е приложна. Тя произтича от горепосочените резултати, които задължително трябва да бъдат използвани в подобряването на обучението по български език в училищата и други учебни заведения, за съставяне на учебни помагала с отчитане на особеностите на говорите в различните райони.

Днес българският език в Молдова се намира в подчинено положение, макар и да е разширена сферата на функционирането му. Българите се намират в условия на двуезичие и триезичие. Езикът им продължава да се подлага на интерференция на различно ниво – лексикално, фонетично, морфологично. Може ли да повлияем върху тези процеси поне в определена степен? Предполагаме, че тук трябва да се отчита корелацията между социални фактори и речевото поведение на индивида. Има се предвид, че социалните групи са субординирани помежду си по скалата на престижността. Най-високо място в езиково отношение ще заема групата на преподаватели по роден език, след тях ще стоят организационни работници, дейци на културата, журналисти и т. н. Близо до тях са специалисти с висше образование от други сфери. И все пак особено голямо значение за речевото поведение на човека има семейството му. Това е основната социална микроструктура за езикова проява на една личност. Не е напълно ясно каква е днес езиковата основа, от която тръгва българинът в Молдова, и това е обект на проучване.

До каква степен е стигнало разрушаването на диалектната основа на българския език в Молдова при по-младото поколение (под 30 години)? До каква степен нови елементи от книжовния български език навлизат в нашите говори? Кои процеси са по-активни? Как да стигнем до регулацията им? Всички тези въпроси изискват целенасочена, планомерна работа.

През ноември 1995 г. по инициатива на Научното дружество на българистите в Р. Молдова беше проведена кръгла маса на тема "Съвременно състояние и функциониране на българския език в Молдова", в която взеха участие специалисти филолози от Молдова, Украйна и България. Бяха очертани горепосочените задачи. Специалистите проявиха интерес към проблемите и тази година вече имаме определени резултати от нашата работа³. В град Тараклия са извършени предварителни наблюдения върху характера на говора и езиковата ситуация от българския специалист, доктор по филология, Нено Неделчев. Резултатите са публикувани в книгата му "Българистика и публицистика"⁴. Направени са предварителни проучвания на българския говор

в молдовското село Паркани. Селото е основано в началото на XIX век. Населението му е смесено, но българите са 70%. В семействата се говори български, но говорът в голяма степен е повлиян от руски език, дори в граматическите си структури.

БЕЛЕЖКИ

¹ Грек, И., Червенков, Н. Българите от Украйна и Молдова. С., 1993, 207–215.

² Статии и материали по българской диалектологии СССР. Вып. 1–10. М., 1950 – 1962.

³ Проблеми языка, истории и культуры болгарской диаспоры в Молдове и на Украине. Кишинев, 1993, 27–65; 68–83.

⁴ Неделчев, Нено. Българистика и публицистика. В. Търново, 1996, 5–26.